

MAKTABGACHA TA'LIM TIZIMI UCHUN MENEJMENT NAZARIYASI VA BOSHQARUVNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Dustova Gulrux Bekmuratovna

Samarqand viloyati Pastdarg'om tumani
16-son DMTT direktori

Annatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tizimida menejment nazariyasi va boshqaruvning o'ziga xos xususiyatlari ta'lim jarayonlarini samarali boshqarishni tashkil etishdan iborat ekanligi tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: pedagoglar, rahbarlar, boshqaruv, menejment, menejerlik, boshqaruv tamoyillari, boshqaruv funksiyalari.

Аннотация: В статье анализируются особенности теории управления и менеджмента в системе дошкольного образования, направленные на организацию эффективного управления образовательными процессами.

Ключевые слова: педагоги, лидеры, менеджмент, менеджмент, менеджмент, принципы управления, функции управления.

Abstract: This article analyzes the specific features of management theory and management for the preschool education system, which are aimed at organizing effective management of educational processes.

Key words: pedagogues, leaders, management, management, management, management principles, management functions.

Agar biz "management" so'zi "hukmronlik qilish", "boshqarish" fe'llaridan kelib chiqqanligini va "harakat, yo'l-yo'riq berish, sizni to'g'ri yo'lga qo'yish, boshqarmoq, boshqarmoq, qilmoq" ma'nolarini anglatishini ko'rishimiz mumkin. Boshqaruv fani umumiy muammoni hal qilish uchun bir guruh odamlarni tashkil qilish shartlari paydo bo'lishi bilanoq paydo bo'ldi. Boshqa fanlar qatori bu fan ham vaqt o'tishi bilan rivojlanib, takomillashib bordi. Bugungi kunda zamonaviy adabiyotlarni o'rganib chiqadigan bo'lsak, menejmentning turli xil ta'riflarini topishingiz mumkin.

«Boshqaruv tamoyillari deganda boshqaruv subyekti o'z faoliyatida rahbarlik qiladigan, uni muayyan ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarda amalga oshiruvchi asosiy qoidalar tushuniladi». Maxsus adabiyotlarni tahlil qilish va maktabgacha ta'lim tashkilotlarida pedagogik jarayonni tashkil etish tajribasi quyidagi boshqaruv tamoyillarini ajratib ko'rsatishga imkon berdi: maqsadni belgilash, murakkablik, demokratlashtirish, o'qitish va tarbiya modellarini psixologiyalashtirish. Ushbu tamoyillarning barchasi rivojlanayotgan va rivojlanayotgan maktabgacha ta'lim tashkilotlarida harakat qilish uchun qo'llanma bo'lib, uning faoliyatini yangilashning asosini tashkil etadi. Zamonaviy sharoitlarni hisobga olgan holda mahalliy va xorijiy fandagi boshqaruv funktsiyalarini taqqoslash quyidagi tarkibni aniqlashga imkon beradi: axborot-tahliliy, nazorat-dagnostika, rejalashtirish va prognostik, tartibga solish va tuzatish, motivatsion va maqsadli. Hozirgi globalashuv jarayonida maktabgacha ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, sifatli ta'lim-tarbiya xizmatlarini yo'lga qo'yish va bolalar rivojlanishining barcha jabhalarini qo'llab-quvvatlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylangan. Bunday sharoitda boshqaruv faoliyatining samaradorligi, rahbarlarning menejerlik salohiyati hamda zamonaviy menejment nazariyalarini amaliyotga tatbiq etish muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida (MTT) ta'lim jarayoni, kadrlar faoliyati, moddiy-texnik baza va tashkiliy jarayonlarni to'g'ri boshqarish — tizimning umumiy rivoji va raqobatbardoshligini ta'minlaydi.

Maktabgacha ta'lim menejerining asosiy funksiyalari

- Strategik rejalashtirish – rivojlanish strategiyasini ishlab chiqish.
- Tashkillashtirish – xodimlar faoliyati va o'quv jarayonini yo'lga qo'yish.
- Motivatsiya – pedagoglar va yordamchi xodimlarni rag'batlantirish.
- Liderlik – jamoani boshqarish, ijobiy muhit yaratish.
- Nazorat va monitoring – o'quv-tarbiya sifatini baholash.
- Axborot menejmenti – ma'lumotlar bazasi, hujjatlar va raqamli tizimlar yuritish.
- Innovatsion boshqaruv – yangi metodika va texnologiyalarni tatbiq qilish.

O'zbekiston Respublikasida maktabgacha ta'lim tizimini isloh qilishga qaratilgan davlat dasturlari, qonunlar va normativ hujjatlar ham boshqaruv jarayonlarini takomillashtirish, yangicha boshqaruv madaniyatini shakllantirish uchun mustahkam huquqiy zamin yaratmoqda. MTT rahbarining menejer sifatida malakasi, tashkiliy salohiyati, kommunikativ qobiliyatlari va rahbarlik uslubi ta'lim-tarbiya jarayonining sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Bu esa maktabgacha ta'lim tizimida rahbarlik faoliyatini murakkab, ko'p funksiyali va yuqori mas'uliyat talab qiluvchi jarayonga aylantiradi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida boshqaruvning o'ziga xosligi avvalo bolalarning yosh psixologiyasi, rivojlanish dinamikasi, o'yin faoliyatining yetakchi o'rni, tarbiyachilarning kasbiy mahorati, oila bilan hamkorlik va xavfsizlik talablarining ustuvorligi bilan belgilanadi. Shu sababli, ushbu tizimda menejerlik faoliyati umumiy ta'lim muassasalariga nisbatan yanada nozik, moslashuvchan va bolalarning individual rivojlanish ehtiyojlariga yo'naltirilgan bo'lishi lozim.

Bugungi kunda maktabgacha ta'lim tizimida xalqaro tajriba bilan uyg'unlashgan holda samarali boshqaruv mexanizmlari, kompetensiya asosidagi yondashuv, sifat menejmenti, liderlik nazariyalari va innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish zarurati kuchaymoqda. Xususan, UNESCO, UNICEF, OECD kabi xalqaro tashkilotlar tomonidan ilgari surilgan rivojlanish standartlari maktabgacha ta'lim menejmentining sifatini oshirishga qaratilgan bo'lib, rahbarlardan analitik fikrlash, strategik rejalashtirish, jamoani boshqarish hamda o'zgarishlarga tezkor moslashish kabi ko'nikmalarni talab etadi. Natijalar bo'yicha boshqarishda pedagogik jarayonning har bir ishtirokchisi umumiy ishdagi ishtirokini jamoaning boshqa a'zolari bilan bog'lay olishi kerak. Samarali fikrlash, rahbar va bo'ysunuvchi natijani belgilashini nazarda tutadi, keyin esa ijrochining o'zi unga erishish yo'llarini tanlaydi, ya'ni, vaqt, texnologiya va boshqa resurslar. Natijaga asoslangan boshqaruv kontekstida tashabbuskor va ijodiy jamoa qimmatli manba hisoblanadi.

Menejment nazariyasining asosiy tamoyillari:

- Ilmiylik – qarorlar faktlar, tahlillar va ma'lumotlarga asoslanadi.
- Tizimlilik – ta'lim jarayonining barcha bo'g'inlari uzviy bog'liq holda boshqariladi.
- Inson omili ustuvorligi – xodimlarning imkoniyatlari, motivatsiyasi va salohiyati hisobga olinadi.
- Moslashuvchanlik – o'zgaruvchi jamiyat talablariga mos qarorlar qabul qilish.
- Innovatsion yondashuv – AKT, yangi pedagogik texnologiyalar va boshqaruv usullaridan foydalanish.

Maktabgacha ta'lim tizimi uchun menejment nazariyasi bolalar rivojlanishining psixofiziologik xususiyatlari, tarbiyachilarning kasbiy kompetentligi, oilaning ta'lim jarayonidagi roli va o'quv dasturi mazmuni bilan uyg'unlashgan bo'lishi talab etiladi

Pedagogik tizimning tizim yaratuvchi omili boshqaruv, o'quv jarayonini boshqarish san'ati esa pedagogik boshqaruv, ya'ni. ta'lim jarayonini boshqarishning, uning samaradorligi va sifatini oshirishga ko'maklashuvchi tamoyillari, usullari, tashkiliy shakllari, texnologik usullari majmui.

Pedagogika menejmenti pedagogika fani va ta'lim tashkilotlari amaliyotida o'z pozitsiyalarini endigina himoya qila boshladi. Pedagogik menejment o'z maqsadi sifatida ta'lim tashkilotlari va o'quv jarayonini boshqarishni qo'yadi, uning mohiyati shaxsga yo'naltirilgan yondashuv va faoliyatni doimiy nazorat qilish va sozlash bilan yakuniy maqsadga yo'naltirishdir.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida pedagogik boshqaruvning maqsadlari quyidagilardan iborat:

- maktabgacha ta'lim tashkilotlarida boshqaruvni tashkil etishning oqilona usullarini aniqlash, pedagoglarning saviyasini oshirishga yordam beradi. Menejmentni rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish: pedagogik jarayondagi yangiliklar, o'qituvchining kasbiy darajasini oshirish, ijtimoiy sheriklik, iqtisodiy faoliyatning yangi shakllari.

Tashkiliy madaniyatning menejerlikning to'rt turi (modellari) mavjud:

➤ hokimiyat madaniyati (avtoritar) - rahbar qo'lida to'plangan; muhit raqobatbardosh; bir nechta qoidalar va tartiblar mavjud.

➤ rol o'ynash madaniyati (byurokratik) - hokimiyat rahbar va byurokratik tuzilma o'rtasida muvozanatlangan; hokimiyat, vakolat va mas'uliyat odamlar bilan emas, balki lavozim bilan bog'liq;

➤ muvaffaqiyat madaniyati (vazifalar madaniyati) - jamoani yaratishga imkon beradi; motivatsiya va majburiyatga e'tibor berish; rahbariyat harakat, tashabbusni yuqori baholaydi;

➤ qo'llab-quvvatlovchi madaniyat (shaxs madaniyati) - shaxsga, shaxsiyatning asosiy qadriyatiga qaratilgan.

Xulosa qilib aytganda, Maktabgacha ta'lim tizimida menejment — bu oddiy tashkiliy ishlar majmui emas, balki bolalar rivojlanishi, pedagoglar salohiyati, oila hamkorligi va innovatsiyalarni birlashtirgan murakkab boshqaruv tizimidir. MTT rahbarining professional menejer sifatida yetuk bo'lishi, zamonaviy menejment nazariyalarini amaliyotga qo'llay olishi va ta'lim jarayonini samarali tashkil qilishi maktabgacha ta'lim sifatining oshishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Boshqaruvchi va boshqariluvchi o'rtasidagi o'zaro hurmat, samimiy munosabatlar ta'lim samaradorligini oshirishda muhim o'rin egallaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Qodirov U.I. "Экономика и социум" №12(91)-1 2021
2. Troyan A.N. Maktabgacha ta'limni boshqarish: darslik. - M.: Sfera TC, 2005.-- 160 b. (Qo'llanma)
3. Xoshimova M Maktabgacha ta'lim muassasasini boshqarish "menejment" tushunchasi va uning xususiyatlari. O'zbekistondafanlararoinnovatsiyalarva8-son ilmiytadqiqotlarjurnali 20.05.2022.
4. Abdullayeva N.Sh. Pedagogical possibilities of design activity in the process of increasing the qualification of preschool workers// European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences. Volume 8 Number 1 2020 Page 90-95 bet
5. Valiyeva F.R. Ensuring continuity in the training of future professionals in the education system.// European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences/ Volume 7 Number 6, 2019. ISSN 2056-5852
6. Valiyeva. F.R., Kurbonov Sh. Continuity in the education system // Wschodnioeuropejskie // East european science journal 12(52)2019 45-52. 2020